

Actual judicial practice of economic activity. Retrieved from: <https://cutt.ly/q8ZWQkZ> [in Ukrainian].

18. Family Code of Ukraine dated January 10, 2002, № 2947-III. Date of update 19.02.2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> [in Ukrainian].

19. Sokolovska Yu. (2020). *Kozhna 5 zhinka v Ukraini stykaetsia z tiietu chy inshoiu formoiu nasylstva* [Every fifth woman in Ukraine faces one or another form of violence]. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy: ofitsiyni veb-sait [Ministry of Social Policy of Ukraine: official website]. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/news/18311.html> [in Ukrainian].

20. Bondarovska V., Kochemyrovska O., Laktionova H. et al (2010). *Stan systemy poperedzhennia nasylstva v simi v Ukraini : pravovi, sotsialni, psykholohichni ta medychni aspekty* [State of the family violence prevention system in Ukraine: legal, social, psychological and medical aspects]. Kyiv, 372.

21. Chumak Yu. (2020). *Domashnie nasylstvo pid chas karantynu: strazhdaiut dity* [Domestic violence during quarantine: children suffer]. *Sherify dlia novykh hromad - Sheriffs for new communities*. Retrieved from: <https://cutt.ly/b8ZWUZe> [in Ukrainian].

22. Yankovskyi O., Badiuk O. (2023). «Ubyvstva, zgvaltuvannia, tortury»: skilky voiennykh zlochyniv rosiiskoi armii vzhe pidtverdylы v Ukraini i yaki perspektyvy trybunalu? ["Murder, rape, torture": how many war crimes committed by the Russian army have already been confirmed in Ukraine and what are the prospects of the tribunal?]. *Radio svoboda - Radio freedom*. Retrieved from: <https://cutt.ly/E8ZWAh9> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 20.05.2023

УДК 347.633(477)

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-114-118

Слюсаренко Сергій Вікторович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного і фінансового права

Національного університету біоресурсів і природокористування України

e-mail: sergiy.sliusarenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6718-222X>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ ІНОЗЕМЦЯМИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

В статті охарактеризовано поняття та зміст правового усиновлення іноземцями громадян України з точки зору як національного законодавства, так і міжнародного, визначено порядок та правове регулювання усиновлення іноземцями громадян України на міжнародному рівні. Автором зазначено, що захист прав та інтересів дитини є одним із найважливіших завдань нашої держави. Усиновлення є найефективнішою та найсприятливішою формою виховання дітей-сиріт. Усиновлена дитина є більш захищеною не лише з юридичної точки зору, а й з психологічної та соціальної точки зору.

Зазначені порядок і умови для усиновлення іноземцями громадян України. Виокремлені недоліки та переваги такого усиновлення. Встановлено, що усиновлення громадян України громадянами інших держав – складна процедура з юридичної точки зору.

Ключові слова: усиновлення, іноземні особи, діти, громадяни України

Sliusarenko S. LEGAL REGULATION OF THE ADOPTION OF CITIZENS OF UKRAINE BY FOREIGNERS

The article describes the concept and content of the legal adoption of Ukrainian citizens by foreigners from the point of view of both national and international legislation, defines the procedure and legal regulation of the adoption of Ukrainian citizens by foreigners at the international level. The author states that protecting the rights and interests of the child is one of the most important tasks of our state. Adoption is the most effective and favorable form of raising orphans. An adopted child is more protected not only from a legal point of view, but also from a psychological and social point of view.

The specified procedure and conditions for the adoption of Ukrainian citizens by foreigners. Disadvantages and advantages of such adoption are highlighted. It has been established that the adoption of citizens of Ukraine by citizens of other states is a complex procedure from a legal point of view.

Key words: adoption, foreign persons, children, citizens of Ukraine

Постановка проблеми. Захист прав та інтересів дитини є одним із найважливіших завдань Української держави, адже ставлення до дітей, їхніх прав і свобод, повага до їх гідності відображають рівень цивілізованості суспільства. Одним із правових інститутів, що гарантує дотримання прав дітей, є інститут усиновлення як пріоритетна форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та допускається виключно в інтересах дитини. Усе це і обґрунтовує актуальність дослідження.

Випуск 14. 2023

© С.В.Слюсаренко, 2023

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До проблем правового регулювання іноземцями усиновлення громадян України звертали свої погляди учені Г.І. Абраменко, Г.І. Вершиніної, О.О.Грабовської, Л.М. Зілковської, О.І. Карпенко, О.Ю. Князевої, Л.А. Князької, Н.В. Летової, О.Ю.Ситкової та ін. Проте, вони аналізовану нами тему прямо не досліджували, а зосереджували свої наукові пошуки на більш загальних чи суміжних відносинах.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного, цивільного та сімейного права, діючого законодавства та думок на цю проблематику вчених здійснити аналіз правового регулювання усиновлення іноземними громадянами та визначити коло теоретичних та практичних проблем у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні усиновлення є найефективнішою та найсприятливішою формою виховання дітей-сиріт. Усиновлена дитина є більш захищеною не лише з юридичної точки зору, а й з психологічної та соціальної точки зору, тому що: по-перше, такі діти прирівнюються до біологічних дітей, вони знаходять батьків і коло спілкування для належного виховання та розумовий розвиток; по-друге, зменшується ризик з'явлення соціально неадаптованих, замкнених людей, а можливо і злочинців, тому що, як такого, прикладу для наслідування поведінки в дітей немає і єдине, звідки вони можуть взяти зразок, – це вулиця, що є для нашої держави кроком назад. Тому наше законодавство піклується про таких дітей і ставить їх усиновлення одним з головних завдань сучасної розвинутої і правової держави.

Однією з актуальних проблем регулювання усиновлення українських дітей іноземцями в Україні є те, що в нормативних актах немає самого його поняття. Існує визначення усиновлення взагалі у статті 207 Сімейного кодексу [1, с.53].

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» встановлено, що усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземцями проводиться, якщо були вичерпані всі можливості щодо передачі під опіку, піклування, на усиновлення чи виховання в сім'ї громадян України [2].

Іноземці й особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, установленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Іноземцям і особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, установленому законом [3].

Частина 1 Сімейного кодексу України закріплює положення про те, що усиновлення іноземцем на території нашої держави дитини, яка є громадянином України, здійснюється на загальних підставах, встановлених главою 18 СК, незалежно від місця його проживання. Однак при цьому сімейним законодавством України встановлені і додаткові умови. Водночас у другому абзаці ч. 1 статті, яка коментується, міститься вказівка на те, що якщо усиновлювач є родичем дитини, її усиновлення може бути здійснене до спливу одного року. Це пояснюється тим, що згідно з п. 4 ч. 1 ст. 213 СК за наявності кількох осіб, які виявили бажання усиновити одну й ту ж дитину, незалежно від їх громадянства та місця проживання родичі дитини мають переважне право на її усиновлення. Крім того, усиновлення дитини здійснюється без додержання строку її перебування на обліку у Центрі з усиновлення дітей у разі захворювання дитини на хворобу, що внесена до спеціального переліку, затвердженого МОЗ України [4].

Усиновлення традиційно розглядають як сімейно-правовий інститут. Так, СК України у ст. 207 наголошує, що усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки та сина [1]. З цього приводу В. Косенко зазначає, що у законі усиновлення (удочеріння) визначається як юридичний акт, унаслідок якого між усиновителем та його родичами з однієї сторони, та усиновленим з іншої виникають такі ж права й обов'язки, як між батьками й дітьми, іншими родичами за походженням. З наведеного визначення усиновлення розуміється як юридичний акт, що тягне за собою встановлення між усиновителем та усиновленою дитиною нового правового зв'язку, насамперед між усиновителем й усиновленим, а також між усиновленим та рідними усиновителя [5, с. 34]. Отже, оскільки з юридичної точки зору внаслідок усиновлення дитина набуває нових батьків та інших родичів, то актом усиновлення одночасно припиняється правовий зв'язок дитини з її батьками та іншими родичами за походженням.

До інституту усиновлення як в законодавстві нашої держави, так і зарубіжних країн входить таке поняття як умови, при яких здійснюється цей акт. В нашому розумінні, це певні вимоги, без дотримання яких неможливо усиновити (удочерити) дитину. Умови нашого законодавства мають деякі відмінності від законодавства інших країн, проте всі вони направлені на забезпечення сприятливої середовища для влаштування сторонньої дитини у нову сім'ю.

Умови або вимоги витікають із самої суті інституту усиновлення, і призначення їх зводиться до того, щоб усиновлення слугувало виключно інтересам дитини. Наприклад, якщо на обліку для можливого усиновлення перебувають рідні брати і сестри, вони не можуть бути роз'єднані при їх усиовленні, за винятком обставин, що мають істотне значення (наприклад один із братів має фізичну ваду). Згоду на це обов'язково дає орган опіки та піклування. Причому, якщо усиновлення для дитини не є таємним, брат і сестра мають право знати про нове місце її проживання [6].

В Україні законодавець пред'являє до усиновлювачів такі вимоги: по-перше, ними можуть бути тільки повнолітні дієздатні особи, по-друге, усиновлювач обов'язково повинен бути старшим за дитину, яку він бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років, а при усиовленні повнолітньої особи різниця у віці не може бути меншою, ніж вісімнадцять років [6]. В випадку, коли наявний іноземний елемент, наше

законодавство висуває додаткові умови усиновлення. Відповідно до статті 283 СК, українська дитина може бути усиновлена іноземним громадянином у разі:

- 1) перебування дитини на обліку в Державному департаменті з усиновлення та захисту прав дитини не менше одного року;
- 2) відсутності громадянина України, який виявив бажання усиновити дитину або взяти її під опіку чи піклування до себе в сім'ю;
- 3) згоди Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дитини;
- 4) забезпечення дитині за кордоном прав в обсязі не меншому, ніж це встановлено законами України [1].

Це говорить про те, що законодавець необхідним вважає не лише врахування інтересів усиновлювача, а й інтересів дитини.

Правові наслідки усиновлення визначаються *lex personalis* усиновлювача, тобто його особистим законом. Серйозним недоліком міжнародного усиновлення є фактична неможливість відстеження подальшої долі українських дітей через те, що в ряді країн відсутній механізм повернення їх на Батьківщину. Одним з наслідків є отримання усиновленим громадянства усиновителів. Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року серед підстав набуття громадянства України, встановлених ст. 6, окремо передбачає таку, як усиновлення. Згідно зі ст. 11 Закону дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства і яку усиновляють громадяни України або подружжя, один з якого є громадянином України, а другий – особою без громадянства або іноземцем, стає громадянином України з моменту набрання чинності рішенням про усиновлення незалежно від того, проживає вона постійно в Україні чи за кордоном. Як бачимо в цьому Законі містяться односторонні імперативні норми, в ньому відсутнє будь-яке колізійне регулювання питань, пов'язаних з громадянством дитини у випадках народження чи усиновлення, що мали місце у змішаних шлюбах. До речі, і у Законі «Про міжнародне приватне право» це питання залишилося не вирішеним [7].

Іноземні особи, які виявили бажання усиновити дитину, що є громадянином України, звертаються з письмовою заявою до Центру усиновлення про взяття їх на облік кандидатами в усиновителі та надання направлення на відвідання відповідного державного дитячого закладу для підбору, знайомства та встановлення контакту з дитиною. Центр з усиновлення дітей протягом трьох днів розглядає необхідні матеріали і дає письмовий дозвіл на усиновлення, а у разі відмови — аргументовану відповідь у письмовій формі. До заяви додаються такі документи:

- 1) наданий компетентним органом країни проживання висновок кандидата в усиновителі, що підтверджує його можливість бути усиновителем, із зазначенням житлово-побутових умов, біографічних даних;
- 2) дозвіл компетентного органу країни проживання кандидата в усиновителі на в'їзд і постійне проживання усиновленої дитини;
- 3) документи про доходи, заробіток, прибуток;
- 4) медичний висновок про стан здоров'я кожного кандидата в усиновителі;
- 5) копія свідоцтва про шлюб (якщо заявники перебувають у шлюбі);
- 6) копія паспорта або іншого документа, який засвідчує особу кандидатів в усиновителі;
- 7) відомості уповноваженого органу на кожного кандидата в усиновителі про те, що ніхто з них не притягався до кримінальної відповідальності;
- 8) зобов'язання усиновителів у разі усиновлення дитини в місячний термін поставити її на консульський облік у консульській установі України в країні проживання та надавати цій установі періодичну інформацію про умови проживання і виховання дитини тощо.

Слід зазначити, що від імені іноземних громадян, які бажають усиновити дитину — громадянина України, — можуть діяти й інші особи на підставі легалізованого доручення, за винятком випадків, коли іноземець має особисто:

- 1) ознайомитися з документами усиновленої дитини;
- 2) познайомитися і встановити контакт з дитиною;
- 3) бути присутнім під час розгляду справи в судді про усиновлення;
- 4) отримати рішення суду про усиновлення;
- 5) забрати дитину з місця її проживання за поданням копії рішення суду про усиновлення.

Згідно з вимогами п. 42 Порядку, Центр у 10-денний термін розглядає подані кандидатами в усиновителі документи, ставить їх на облік, надає необхідну інформацію про дітей, стосовно яких виникли підстави для усиновлення, та видає направлення в органи опіки та піклування для підбору, знайомства та встановлення контакту з дитиною. Разом з направленням кандидатам в усиновителі повертаються їхні документи, прошнуровані, опечатані і завірені підписом керівника Центру із зазначенням номера, за яким кандидат перебуває на обліку в Центрі, для подання до відділу освіти за місцем проживання дитини.

Щоб вирішити питання усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземці звертаються до центру за дозволом на проведення дій, пов'язаних з усиновленням.

Усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземними громадянами провадиться рішенням районного (міського) суду. Копія рішення суду, засвідчена в установленому порядку, у 10-денний термін з часу набрання судовим рішенням законної сили, надсилається до Центру [8].

Усиновлення громадян України громадянами інших держав – складна процедура. При такому усиновленні насамперед враховуються інтереси дитини – громадянина України, – що вона втрачає або чого вона набуває?

Усиновлення дітей України громадянами інших країн – деякою мірою небезпечно явище. Звичайно, це не стосується іноземців, які виконують всі вимоги законодавства, щоб у кінцевому результаті усиновити дитину. Але знаходяться й такі, що бажають «пришвидшити» цю процедуру, і якнайшвидше в складі своєї сім'ї мати нову дитину, при цьому матеріальна сторона цієї послуги для іноземців, як правило, не є проблемою.

Також, тривала та складна процедура усиновлення іноземцями на практиці найчастіше призводить до того, що кандидати в батьки звертаються за допомогою до випадкових посередників, що заборонено ст. 216 Сімейного кодексу України. При цьому порушуються строки перебування дітей на обліку, не враховується вік усиновлюваних дітей. Тому в Україні слід дозволити та стимулювати діяльність некомерційних громадських агентств, які могли б бути законними посередниками в процесі здійснення усиновлення та узаконити діяльність по допомозі усиновлювачам, наприклад, переклад, надання житла на період перебування в Україні [9, с. 20 – 23].

Як свідчить практика, більшість іноземців усиновлює дітей, які мають психічні або інші види захворювань. Якщо провести паралелі з українськими усиновлювачами, то вони, навпаки, у переважній більшості не готові взяти до своєї родини та забезпечити догляд дитині, яка має проблеми зі здоров'ям [10, с. 372]. Що є позитивним досвідом, оскільки більшість хворих дітей за кордоном виліковуються.

Висновки. Таким чином, здійснене дослідження правового регулювання усиновлення іноземцями громадян України регулюється не лише українським законодавством, а і міжнародним. Також проблемою є недосконалість національного законодавства щодо усиновлення, нечіткість окремих норм законодавчих актів, що регулюють процес усиновлення. Усиновлення регулюється декількома нормативними актами різної юридичної сили, що не виключає колізій між ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21ю
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
3. Світличний О.П. Судовий захист іноземців та осіб без громадянства. *Київський часопис права*. 2021. № 4.
4. Коментований Сімейний кодекс України. Стаття 283. Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України. Радник: український юридичний портал. 2016. URL: <http://radnuk.info/komentar/simein/432-rozdil6/6101--283-----.html>
5. Кошенко Н. П. Поняття та значення усиновлення в національному законодавстві України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 33-40.
6. Баранова Л.М. Сімейне право України: Підручник. Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова. К.: Юрінком Інтер, 2006. 264 с.
7. Сайт національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого. Міжнародне усиновлення та його наслідки. Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. URL: <http://www.studfiles.ru/preview/5776525/page:69/>
8. Будзінська, О. Правові аспекти усиновлення українських дітей, які є громадянами України, іноземцями. *Юридичний журнал: юстиніан* 2009. №2
9. Деркаченко Ю. В. Правова забезпеченість і соціальна обумовленість міжнародного усиновлення. *Юридична Україна*. 2006. № 4. С. 20 – 23.
10. Вітренко Л.Р., Дяченко С.В. Правове регулювання усиновлення з іноземним елементом: судова практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2020. С.369-372.

REFERENCES:

1. Simeinyi kodeks Ukrainy. (2002, January 10). [Family Code of Ukraine]. (zi zminy i dopov.). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 21iu. [in Ukrainian].
2. Pro okhoronu dytynstva. (2001, April 26). [On the protection of childhood]. *Zakon Ukrainy № 2402-III* Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> [in Ukrainian].
3. Svitlychnyi, O.P. (2021). Sudovyi zakhyst inozemtsiv ta osib bez hromadianstva. [Judicial protection of foreigners and stateless persons]. *Kyivskyi chasopys prava*. № 4. [in Ukrainian].
4. Komentovanyi Simeinyi kodeks Ukrainy. Stattia 283. Usynovlennia inozemtsem dytyny, yaka ye hromadianynom Ukrainy. (2016). [Annotated Family Code of Ukraine. Article 283. Adoption by a foreigner of a child who is a citizen of Ukraine]. *Radnyk: ukrainskyi yurydychnyi portal*. Retrieved from: <http://radnuk.info/komentar/simein/432-rozdil6/6101--283-----.html> [in Ukrainian].

5. Kosenko, N. P. (2013). Poniattia ta znachennia usynovlennia v natsionalnomu zakonodavstvi Ukrainy. [The concept and meaning of adoption in the national legislation of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 4. 33-40. [in Ukrainian].
6. Baranova, L.M., & Borysova, V.I., & Zhyllkina, I.V. (2006). Simeine pravo Ukrainy. [Family law of Ukraine]. Pidruchnyk. K.: Yurinkom Inter. 264. [in Ukrainian].
7. Mizhnarodne usynovlennia ta yoho naslidky. [International adoption and its consequences]. Natsionalnyi yurydychnyi universytet im. Yaroslava Mudroho. Retrieved from: <http://www.studfiles.ru/preview/5776525/page:69/> [in Ukrainian].
8. Budzinska, O. (2009). Pravovi aspekty usynovlennia ukraïnskykh ditei, yaki ye hromadianamy Ukrainy, inozemtsiamy. [Legal aspects of adoption of Ukrainian children who are citizens of Ukraine and foreigners]. *Yurydychnyi zhurnal: yustinian*. №2. [in Ukrainian].
9. Derkachenko, Yu. V. (2006). Pravova zabezpechenist i sotsialna obumovlenist mizhnarodnoho usynovlennia. [Legal security and social conditioning of international adoption]. *Yurydychna Ukraina*. № 4. 20 – 23. [in Ukrainian].
10. Vitrenko, L.R., & Diachenko, S.V. (2020). Pravove rehuliuвання usynovlennia z inozemnym elementom: sudova praktyka. [Legal regulation of adoption with a foreign element: case law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 4/2020. 369-372. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 20.05.2023

УДК: 342.7:347.1

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-118-123

Соцька Алла Миколаївна,

заступник завідувача відділу

Офісу Президента України, старший викладач кафедри філософії,
права та соціально-гуманітарних дисциплін Фінансово-економічного
факультету Національної академії статистики, радник Голови Національної
Асамблеї людей з інвалідністю України», кандидат юридичних наук

e-mail: kutsa_alla_85@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6633-9192>

Мороз Оксана Миколаївна,

державний експерт

експертної групи з питань осіб з інвалідністю

Директорату з питань цифрового розвитку та соціальних послуг

e-mail: Oksana-moroz@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0008-2604-8869>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ НЕДІЄЗДАТНИХ ОСІБ

Стаття присвячена природі правового статусу фізичних осіб, визнаних у судовому порядку недієздатними. Відповідне поняття запропоновано розуміти як систему прав, обов'язків і відповідальності з властивою їм специфікою реалізації недієздатними особами, що відображає їхні індивідуальні особливості та становище в системі суспільних відносин. Окрім іншого наведено три підстави встановлення такого статусу, пов'язані з наявністю в особи відповідного порушення та спричиненою ним нездатністю усвідомлювати значення своїх дій та/або керувати ними. Розкрито особливості прийняття судового рішення про визнання особи недієздатною, строку його дії та скасування. Також проаналізовано наукові підходи до розуміння поняття «правовий статус» та наведено існуючу класифікацію цієї категорії, серед видів якої зазначено загальний правовий статус, галузевий, міжгалузевий та спеціальний правовий статус. На основі досліджуваної інформації зроблено висновок про спеціальний правовий статус недієздатних осіб. Аргументовано наділення зазначеної категорії осіб усім обсягом прав за винятком самостійного вчинення правочинів та ще деяких обмежень у цьому контексті (відсутність права голосу на виборах і референдумах, можливості бути народними депутатами України, права вступати на державну службу тощо). Описано специфіку реалізації недієздатними особами їхніх прав та виконання ними обов'язків. Проаналізовано особливості цивільної та кримінальної відповідальності недієздатних осіб. Доведено наявність протиріччя у законодавстві щодо кримінальної відповідальності таких осіб. Фрагментарно описано роль опікунів як законних представників недієздатних осіб у реалізації останніми їхнього правового статусу.

Визначено, що недієздатні особи в Україні є специфічними суб'єктами права. Встановленні для них на рівні законодавства обмеження суттєво впливають на рівень та якість життя таких людей. Незважаючи на те, що за останніми